

УДК 37.091:727.054]:613.96(045)

Упатова Ірина Петрівна, докторка педагогічних наук, професорка, в. о. завідувачки кафедри природничих дисциплін, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, пер. Руставели, 7, м. Харків, тел. 0577324630. handiy63@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0060-1186>

Дехтярьова Олена Олександрівна, кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри природничих дисциплін, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, пер. Руставели, 7, м. Харків, тел. 0577324630 elena.dekhtiarova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9617-3333>

Борзик Олена Богданівна, докторка філософії Ph.D, старша викладачка кафедри природничих дисциплін, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, пер. Руставели, 7, м. Харків, тел. 0577324630 o.borzyk@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-2394-9230>

Калашник Дмитро Сергійович, учитель фізичної культури, Добропільського НВК№7, здобувач освіти 4 курсу, кафедра теорії та методики фізичного виховання, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 61000, пер. Руставели, 7, м. Харків, тел. 0577324630. dimaskalashnik@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-0271-806X>

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено аналіз різних підходів до визначення поняття «здоров'язбережувальне середовище в закладі освіти». Виокремлено структурно-функціональні складові здоров'язбережувального освітнього середовища, а саме: зміст здоров'язбережувальної освіти; матеріально-технічна забезпеченість здоров'язбережувального середовища; навчально-методичне забезпечення здоров'язбережувального середовища; міжособистісні взаємини суб'єктів освітнього процесу; організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Визначено та описано напрями реалізації здоров'язбереження: освітній; виховний; діагностичний; гігієнічний; інклюзивний; просторовий.

Розкрито особливості організації в освітніх закладах здоров'язбережувального середовища. Установлено, що створення в освітніх закладах функціонуючого здоров'язбережувального освітнього середовища нерозривно пов'язане з якістю освітнього процесу, обсягом навчального навантаження, формами та методами організації освітнього процесу, психолого-педагогічними й соціальними умовами.

Наголошено на важливості модернізації сучасної здоров'язбережувальної освіти на основі педагогіки партнерства, яка поєднує інтереси здобувачів освіти,

їх батьків, педагогів, психологів та медичних працівників. Доведено, що організація здоров'язбережувального середовища в освітньому закладі створює безпечні та комфортні умови перебування здобувачів освіти в ньому, забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувача.

Ключові слова: здоров'язбережувальне освітнє середовище, структурно-функціональні складові здоров'язбережувального освітнього середовища, напрями реалізації здоров'язбереження, педагогіка партнерства, дидактогенія.

Iryna Upatova, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, acting as head of the department of the Department of Natural Sciences, Municipal establishment "Kharkiv humanitarian-pedagogical academy" of the Kharkiv Regional Council, 61000, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, +380577324630.

handiy63@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-0060-1186>

Olena Dekhtiarova, Candidate of Sciences in Biology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Natural Sciences, Municipal establishment "Kharkiv humanitarian-pedagogical academy" of the Kharkiv Regional Council, 61000, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, +380577324630. elena.dekhtiarova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9617-3333>

Olena Borzyk, Doctor of Philosophy, Senior Lecturer at the Department of Natural Sciences, Municipal establishment "Kharkiv humanitarian-pedagogical academy" of the Kharkiv Regional Council, 61000, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, +380577324630. o.borzyk@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-2394-9230>

Dmytro Kalashnyk, Physical Education Teacher, undergraduate student, Department of Theory and Methods of Physical Education, Municipal establishment "Kharkiv humanitarian-pedagogical academy" of the Kharkiv Regional Council, 61000, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, +380577324630. dimaskalashnik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0271-806X>

HEALTH-SAVING EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A CONDITION FOR THE IMPLEMENTATION OF HEALTH-SAVING EDUCATION

Abstract. The article analyzes various approaches to defining the concept of a "health-saving environment in an educational institution". It identifies the structural and functional components of the health-saving educational environment, namely: the content of health-saving education; the material and technical support of the healthcare environment; the educational and methodical provision of a health-saving environment; the interpersonal relationships of the subjects of the educational process; and the organization of subject-subject interaction of all participants in the educational process.

This article defines and describes areas of implementation of healthcare, namely educative, educational, diagnostic, hygienic, inclusive, and spatial.

The article also reveals the peculiarities of the organization of the healthcare environment in educational institutions. It establishes that the creation of a functioning, health-saving educational environment in educational institutions is inextricably linked

to the quality of the educational process, the volume of the educational workload, the forms and methods of organizing the educational process, and psychological, pedagogical, and social conditions.

Emphasis is placed on the importance of modernizing contemporary health-saving education based on partnership pedagogy, which combines the interests of students, their parents, educators, psychologists, and medical workers. It has been proven that the organization of a health-saving environment in an educational institution creates safe and comfortable conditions for the stay of students, ensuring the implementation of the individual educational trajectory of the students.

Keywords: health-saving educational environment, structural and functional components of the health-saving educational environment, directions of health-saving implementation, pedagogy of partnership, didactogeny.

Постановка проблеми. Світова спільнота визнає здоров'я однією з найбільших людських цінностей. Проблема збереження та зміцнення здоров'я людей розглядається як один із пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони здоров'я населення, посідає чільне місце в освітніх системах більшості країн світу.

Україна належить до когорт держав, в освітній політиці яких набуває виразної актуальності здоров'язбережувальна парадигма. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), концепція Нової української школи зазначають одним із головних завдань освітньої галузі – утвердження пріоритетів здорового способу життя людини та створення умов, необхідних для формування ціннісного ставлення особистості здобувача освіти до власного здоров'я та відповідального ставлення до реалізації здорового способу життя.

Разом із тим, у сучасній освіті спостерігається суперечність між різноспрямованою й достатньо активною діяльністю у сфері пропагування важливості формування ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я, його збереження та зміцнення (зростання кількості наукових розвідок щодо технологій збереження, зміцнення і формування здоров'я, реалізація низки програм і проєктів, розширення національної мережі шкіл сприяння здоров'ю тощо) і одноаспектним трактуванням такої діяльності, яка часто зводиться до просвіти в галузі здоров'я та створення безпечного й санітарно-гігієнічного оточення для всіх учасників освітнього процесу. Здоров'язбережувальна спрямованість модернізації сучасної освіти в закладах (ЗЗСО, ЗВО) має поєднувати інтереси здобувачів освіти, їх батьків, педагогів, психологів та медичних працівників.

В останні роки питання щодо створення здоров'язбережувального освітнього середовища як умови формування ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я активно обговорюється науковцями, психологами, педагогами-практиками, розроблені ними моделі здоров'язбережувального освітнього середовища впроваджуються у практику роботи закладів загальної

середньої та вищої освіти (ЗЗСО, ЗВО) з метою реалізації здоров'язбережувальної освіти.

Розв'язанню зазначеної суперечності сприяє створення в освітніх закладах функціонуючого здоров'язбережувального освітнього середовища, у якому розвиток та стан здоров'я здобувачів освіти різних рівнів, нерозривно пов'язані з якістю освітнього процесу, обсягом навчального навантаження, формами та методами організації освітнього процесу, психолого-педагогічними й соціальними умовами.

Мета статті – проаналізувати різні підходи до визначення поняття «здоров'язбережувальне середовище в закладі освіти», виокремити його структурно-функціональні складові та напрями реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки Л. Бережної, С. Дудко, С. Жесткової, Г. Мешкової, Т. Осадченко, Г. Остапенко, Л. Сливки, Н. Щурової та інших дозволили проаналізувати різні підходи до розуміння сутності та змісту поняття Це дало можливість стверджувати, що поняття «здоров'язбережувальне середовище» інтегрує сукупність певних умов: гігієнічних, медичних, психолого-педагогічних, організаційних, навчально-виховних, які забезпечують здоров'я учнів. Серед цих умов наявні й управлінські, спрямовані на формування, збереження і зміцнення соціального, фізичного, психічного, духовного здоров'я на основі психолого-педагогічних і медичних засобів та методів супроводу освітнього процесу.

На підставі аналізу наукових джерел [1-10], присвячених проблемам створення навчального середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я здобувачів освіти, зазначимо, що в цих працях не повністю розкриваються певні аспекти нашого дослідження. А саме, психолого-педагогічний і дидактичний аспекти розв'язання проблеми покращення здоров'я особистості залишаються поза увагою науковців педагогічної галузі та педагогів-практиків. Ідеться, зокрема, про невідповідність методик і технологій навчання віковим та індивідуальним можливостям школярів, авторитарно-репродуктивний стиль навчання, який веде до диктату педагога, робить учня пасивним споживачем інформації, педагогічно-недоцільні комунікації «учитель-учень», які провокують виникнення дидактогеній (негативних психічних станів здобувачів освіти, викликаних порушенням педагогічного такту з боку педагога), які виражаються в підвищеній нервово-психічній напрузі, страху, пригніченому настрої і негативно позначається на діяльності здобувачів освіти й ускладнює спілкування [1].

Отже, неналежне врахування психолого-педагогічного аспекту при формуванні здоров'язбережувального освітнього середовища, застосування педагогами недоцільних освітніх технологій можуть негативно впливати на психологічний стан особистості здобувача освіти та сприяти виникненню, так званих, «дидактичних хвороб».

Мета дослідження – проаналізувати різні підходи до визначення поняття «здоров'язбережувальне середовище в закладі освіти», виокремити його структурно-функціональні складові та напрями реалізації здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. У психолого-педагогічній літературі розмежовують поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище» та «здоров'язбережувальний простір».

Термін «здоров'язбережувальний освітній простір», трактується вченими як сукупність освітніх середовищ. Так, на думку Т. Осадченко, освітній простір – це ресурс, ніби резерв, потенціал формування інтегрального та масштабного засобу становлення людської особистості. Конкретна людина в освітньому просторі не живе, лише мислиться, а от у середовищі людина, безумовно, живе і постійно із ним взаємодіє. Тому, доцільно вживати поняття «здоров'язбережувальний простір особистості школяра» у якості характеристики його оточення, яке забезпечує створення можливостей для реалізації умов здоров'язбереження, зокрема у процесі освітньої взаємодії у середній школі [2, с. 19].

Л. Бережна трактує «здоров'язбережувальне середовище» як середовище, яке комфортне для всіх суб'єктів освітнього процесу, в якому формується цілісне світосприйняття, що є передумовою гармонійно розвиненої особистості [3, с. 64].

На основі інтеграції сучасних підходів до розуміння поняття «здоров'язбережувальне середовище» С. Дудко уточнює це визначення: навчальне середовище, в якому завдяки формуванню цілісності свідомості, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня, його здоров'язбережувальної компетентності, забезпечується формування здорового способу життя дітей, відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, до довкілля, контролюються всі складники здоров'я [4, с. 32].

На підставі аналізу наукових джерел (Л. Бережна, С. Дудко, С. Жестков, Т. Осадченко, Г. Остапенко, О. Циганок та ін.) під здоров'язбережувальним середовищем розуміємо середовище, яке спеціально створюється в системі освіти та охоплює сукупність певних умов, здоров'язбережувальних технологій, що використовуються закладом освіти та спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я дітей, на покращення їх настрою та самопочуття, повноцінного функціонування організму, підвищення адаптаційних можливостей учнів та формування мотивації на здоровий спосіб життя.

Враховуючи вищезазначене, термін «здоров'язбережувальне середовище закладу освіти» трактуємо як педагогічно організовану систему умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освітнього процесу і забезпечують його ефективність на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів.

Учені Л. Бережна, С. Дудко, Г. Мешко Л. Сливка, Н. Щурова та інші наголошують, що формування здоров'язбережувального середовища можливе за умови, якщо кожна компонента педагогічного процесу буде виконувати здоров'язбережувальну функцію. Науковці визначають поняття «здоров'язбереження» як якісну характеристику середовища, що показує,

наскільки вирішується питання збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу в умовах педагогічного середовища закладу освіти.

Підсумовуючи вищезазначене варто наголосити, що при розробці здоров'язбережувального освітнього середовища, важливим є виокремлення його функціонально-структурних складових, запропонованих С. Дудко [4, с. 34], О. Ільченко [5], Г. Мешко [6] серед яких:

- зміст здоров'язбережувальної освіти (стандарт освіти, навчальний план, система знань про збереження власного здоров'я, здоров'я родини, народу, стан довкілля; зміст особистісно значущої системи знань про здоров'я, спрямованої на формування умінь щодо реалізації здоров'язбережувального способу життя, здоров'язбережувальної компетентності);

- матеріально-технічна забезпеченість здоров'язбережувального середовища (наявність санітарно-технічного, медичного, спортивного обладнання та оснащення, комплектування навчальних кабінетів спеціальним здоров'язбережувальним обладнанням відповідно до санітарно-гігієнічних вимог; створення в закладі «зелених» зон, зон відпочинку) відповідність організації системи харчування закладу чинним санітарним правилам і нормам;

- навчально-методичне забезпечення здоров'язбережувального середовища (освітні технології, методи, засоби та форми організації здоров'язбережувальної освіти, методичні рекомендації, дидактичні матеріали; методи формування здоров'язбережувальної компетентності учнів засобами дидактизованої матеріально-технічної бази закладу освіти;

- міжособистісні взаємини суб'єктів освітнього процесу; стан фізичного та психічного здоров'я учасників освітнього процесу (індекс здоров'я, зниження захворюваності, підвищення емоційного тону); рівень професійної компетентності педагогів, цілісність оздоровлювальних впливів);

- організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу на основі педагогіки партнерства із застосуванням методів та прийомів, спрямованих на зміцнення здоров'я.

Отже, функціонування здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі освіти дає можливість зміцнювати здоров'я здобувачів освіти, формувати культуру їх здоров'я, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я та проводити відповідні психолого-педагогічні та профілактичні заходи щодо зазначеної проблеми.

На основі аналізу наукової літератури та педагогічної практики, з метою формування цілісного уявлення про процес створення здоров'язбережувального середовища в закладі освіти було узагальнено зміст діяльності педагога за виокремленими напрямками реалізації здоров'язбереження: освітній; виховний; діагностичний; гігієнічний; інклюзивний; просторовий [7, с. 83].

Реалізація *освітнього* *напрямку* здоров'язбережувального середовища передбачає :

- використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й рівня навчальних можливостей особистості;

- використання широкого спектра занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини;
- формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням; знань про збереження свого здоров'я;
- реалізація методики активного залучення здобувачів освіти до здоров'язбережувальної діяльності;
- формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій;
- розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я;
- формування здоров'язбережувальних компетенцій школярів;
- застосування методів, прийомів організації спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості тощо;
- упровадження педагогіки партнерства серед учасників освітнього процесу.

Реалізація *виховного напрямку* здоров'язбережувального середовища передбачає:

- виховання в учнів потреби щодо здорового способу життя, дбайливо ставитися до власного здоров'я, прагнення займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я;
- розвиток мотивації щодо використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя;
- профілактика факторів «ризиків» і організація комплексу оздоровчих заходів;
- створення емоційного комфорту під час освітньої взаємодії; розробка та проведення психолого-педагогічних заходів із метою розвитку навичок з відновлення сприятливого емоційного стану;
- розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків;
- консультації та інформаційно-консультативна робота з батьками.

Реалізація *діагностичного напрямку* здоров'язбережувального середовища передбачає:

- психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я школярів, їх фізичного, психічного, духовно-морального розвитку;
- організація співпраці зі службою психологічної допомоги педагогам, здобувачам освіти, їх батькам щодо подолання стресів і тривожності; з медичними працівниками, соціальними педагогами, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я здобувачів освіти.

Реалізація *гігієнічного напрямку* здоров'язбережувального середовища передбачає:

- виконання вимог, регламентованих санітарними нормами та правилами безпеки життєдіяльності учнів;
- контроль за температурним режимом, штучним освітленням тощо;

- забезпечення санітарно-гігієнічної відповідності шкільних меблів;
- контроль за чистотою навчальних кабінетів та інших приміщень;
- контроль за раціональним харчуванням учнів, за асортиментом шкільного харчування, вітамінізацією харчового раціону школярів;

– організація співпраці учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою дотримання санітарно-гігієнічних вимог тощо.

Реалізація *інклюзивного* *напрям* здоров'язбережувального середовища передбачає [8].

– адаптація навчальних матеріалів для використання в умовах інклюзивного навчання;

– розробка та організація заходів на основі ідей інклюзії.

Реалізація *просторового* *напрям* здоров'язбережувального середовища передбачає:

– робота щодо озеленення приміщень;

– удосконалення зонованості навчального кабінету та розміщення обладнання й меблів;

– наповнюваність здоров'язбережувального середовища об'єктами навчальної взаємодії та відпочинку;

– організація безпечного пересування у навчальних кабінетах і закладі освіти; створення зон відпочинку тощо [9].

Необхідно наголосити, що організації в освітніх закладах здоров'язбережувального середовища, окрім збереження фізичного та психологічного здоров'я здобувачів, має на меті і підвищення їх позитивної мотивації, пізнавального інтересу, які сприяють ефективній освітній діяльності на основі її рефлексії.

Отже, аналіз різних підходів до розуміння сутності та змісту поняття «здоров'язбережувальне середовище» дозволяє стверджувати, що воно інтегрує сукупність таких умов, як: гігієнічні, медичні, психолого-педагогічні, організаційні, освітні, які сприяють вихованню у здобувачів освіти потреби щодо здорового способу життя, дбайливого ставитися до власного здоров'я, прагнення займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я.

Н. Щурова, досліджуючи роль здоров'язбережувального середовища ЗЗСО щодо зміцнення здоров'я здобувачів освіти доводить, що основна роль у здоров'язберігаючій діяльності закладу освіти відводиться науково-методичній організації навчального процесу, а саме [10].

– оптимальна організація освітнього процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);

– створення комфортних умов навчання (розклад уроків, перерв, режимні моменти);

– створення сприятливих психолого-педагогічних умов під час навчання (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, доцільність методик навчання і виховання);

– використання оздоровчих методик, які регулюють активність, і прийомів реабілітації розумової і фізичної працездатності.

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що створення оптимальних можливостей для реалізації власного потенціалу особистості здобувача є одним із вагомих кроків до формування здоров'язбережувального навчального середовища.

Зазначимо, що основу здоров'язбережувального середовища складає організація освітньої діяльності здобувачів з урахуванням їхніх потреб, інтересів, індивідуальних особливостей, рівнів навчальних можливостей. Саме тому, організація здоров'язбережувального середовища в ЗЗСО/ЗВО створює безпечні та комфортні умови перебування їх в освітньому закладі, забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувача, запобігає стресам, перевантаженню, як наслідок, втомі.

Таким чином, при створенні здоров'язбережувального освітнього середовища, у контексті дослідження, було виокремлено його структурно-функціональні складові: зміст здоров'язбережувальної освіти, матеріально-технічна забезпеченість здоров'язбережувального середовища, навчально-методичне забезпечення ефективної реалізації здоров'язбережувального змісту освіти; міжособистісні взаємини суб'єктів освітнього процесу; стан фізичного та психічного здоров'я здобувачів і педагогів; організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу на основі педагогіки партнерства (педагогів, психологів, здобувачів освіти, їх батьків, громадськості); виокремлено напрями реалізації здоров'язбереження: освітній; виховний; діагностичний; гігієнічний; інклюзивний; просторовий.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні аспектів діяльності педагогів щодо здоров'язбережувальних технологій як засобу формування ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я.

Література:

1. Сливка Л. В. Створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 9 (53). с. 423–459. URL : <http://surl.li/fivzb>
2. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: практичний poradnik. Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. 234 с.
3. Бережна Л. К. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю. *Управління школою (Основа)*. 2011. № 19. С. 63–66.
4. Дудко С. Г. Дидактична модель формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи. *Постметодика*. 2014. № 3. С. 31–34.
5. Ільченко В. Р. Дидактичні умови здоров'язбережувального навчального середовища. *Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. праць за матеріалами міжнародної наук.-практ. конф.* Полтава, 2011. Вип. 3. С. 42–45.
6. Мешко Г. М. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 157–161. URL: <http://surl.li/fivsk>
7. Остапенко Г. О., Циганок О. В., Жестков С. Г. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи. *Вісник Запорізького національного університету Фізичне виховання та спорт*. 2012. № 1 (7). С. 78–85.

8. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

9. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

10. Щурова Н. В. Роль здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу в зміцненні здоров'я школярів. *Науковий вісник ужгородського університету*. Серія: «педагогіка. соціальна робота». 2016. Випуск 1 (38). С 334–336.

References:

1. Slyvka, L. V. (2015). Stvorennia zdoroviazberezhualnoho seredovyscha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu yak umova zabezpechennia evrystychnoi osvity [Creation of a health-saving environment of a general educational institution as a condition for ensuring heuristic education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii - Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 9 (53), 423–459. Retrieved from <http://surl.li/fivzb> [in Ukrainian].

2. Osadchenko, T. (2016). *Stvorennia zdoroviazberezhualnoho seredovyscha pochatkovoї shkoly: praktychnyi poradnyk [Creating a health-preserving environment in primary school: a practical guide]*. Uman: VPTs «Vizavi» [in Ukrainian].

3. Berezna, L. K. (2011). Prohramno-tsilovi pidkhid do orhanizatsii roboty shkoly sprianniia zdoroviu [Program-targeted approach to organizing the work of a health promotion school]. *Upravlinnia shkoloiu (Osnova) - School management (Basic)*, 19, 63–66 [in Ukrainian].

4. Dudko, S. H. (2014). Dydaktychna model formuvannia zdoroviazberezhualnoho navchalnoho seredovyscha pochatkovoї shkoly [Didactic model of the formation of a health-saving educational environment in primary school]. *Postmetodyka - Postmethodology*, 3, 31–34 [in Ukrainian].

5. Ilchenko, V. R. (2011). Dydaktychni umovy zdoroviazberezhualnoho navchalnoho seredovyscha [Didactic conditions of a health-saving educational environment]. *Tekhnologii intehratsii zmistu osvity - Technologies of integration of educational content: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (Vols. 3), (pp. 42–45). Poltava [in Ukrainian].

6. Meshko, H. M. (2017). Formuvannia zdoroviazberezhualnoho osvitnoho seredovyscha yak aspekt diialnosti kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Formation of a health-saving educational environment as an aspect of the activities of the head of a comprehensive educational institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota» - Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*, 1 (40), 157–161. Retrieved from <http://surl.li/fivsk> [in Ukrainian].

7. Ostapenko, H. O., Tsyhanok, O. V., & Zhestkov, S. H. (2012). Strukturni komponenty hotovnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do orhanizatsii zdoroviazberezhualnoho navchalno-vykhovnoho seredovyscha zahalnoosvitnoi shkoly [Structural components of the readiness of future teachers of physical culture to organize a health-saving educational environment of a comprehensive school]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu Fizychno vykhovannia ta sport - Bulletin of Zaporizhzhya National University Physical Education and Sports*, 1 (7), 78–85 [in Ukrainian].

8. Poroshenko, M. A. (2019). *Inkliuzyvna osvita: navchalnyi posibnyk [Inclusive education: study guide]*. Kyiv: TOV «Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].

9. Boichuk, Yu. D. (Eds.). (2017). *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia : kolektyvna monohrafiia [The general theory of health and health care: a collective monograph]*. Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H. [in Ukrainian].

10. Shchurova, N. V. (2016). Rol zdoroviazberezhualnoho seredovyscha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v zmitsnenni zdorovia shkoliariv [The role of the health-saving environment of a comprehensive educational institution in improving the health of schoolchildren]. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho universytetu: pedahohika, sotsialna robota - Scientific Bulletin of Uzhhorod University: pedagogy, social work*, 1 (38), 334–336 [in Ukrainian].

